

HEIKKI
KÄNNÖ

S I L -
M Ä T

Heikki Kännö

SILMÄT

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Tekijän kiitokset:

Taiteen edistämiskeskus, Suomen Kirjailijaliitto, Anu Syrjänen,
Helena Kulmala, Juha Räikkä, Seppo Wahl, Sakari Kännö

Kirjassa esiintyvät historialliset henkilöt ovat todellisuuspohjastaan
huolimatta tekijän mielikuvituksen luomusta.

Ensimmäinen painos

© Heikki Kännö ja WSOY 2026

Werner Söderström Osakeyhtiö
Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

ISBN 978-951-0-52048-2
Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@wsoy.fi

Lean muistolle

»Ero kuoleman ja ihmisen välillä on katse.»

– ALBERTO GIACOMETTI

SISÄLLYS

OSA I

- Enkelin kirja – 14
- Piikki silmään – 37
- Musta lampi – 52
- Inho – 89
- Suljetut ovet – 98
- Joan – 124

OSA 2

- Haastattelu – 167
- Caroline Tamagno – 211
- Louis Motier – 243
- Hummerit – 266

OSA 3

- Peili 1940–1944 – 321
- Frankie – 330
- Sanat – 365
- Raymond – 374
- Vierailijat – 387
- Balbec – 424
- Pariisi, 1973 – 440
- Lainaukset – 480

OSA 1

»Kuuntelin Gastonin meuhkaamista korviani uskomatta. Léoncen pöyristyttävällä tavalla leikeltä ruumis oli löytynyt La Chapellesta, autiolta tontilta, mustan lammen rannalta. Auringonpolte korvensi niskaani, häikäisi silmiäni, sydän hiestyneen paidan alla jyskytti. Koulutoverini kilvoittelivat eturivin paikoista, kiilasivat, tönivät, heidän pesemättömät hiuksensa ja vaatteensa haisivat lampaanrasvalta, hieltä ja lialta, joku nuoremmista pojista oksensi. Ja sen kaiken tungeksinnan keskellä härkäsammakon tavoin pullistuva Gaston punakoine poskineen ja palavine silmineen... Léonce oli murhattu, ja tapa, jolla hänet oli murhattu... Gastonia kuunnellessani tajusin ainoastaan, että minä olin sen aiheuttanut, että Léoncen kuolema oli minun käsistäni lähtöisin...»

ENKELIN KIRJA

1

AVASIN KIRJAN PRONSSIVAHVISTEISEN kannen, ja silmät tuijottivat minua ensimmäiseltä sivulta.

Sivun täyttävä litografiapiirros oli painettu vihertävällä musteella. Terävyytensä ja värisävynsä säilyttänyt piirros saattoi sisältää muutakin kuin silmät, mutta näin vain ne.

Suljin kirjan. Käänsin katseen piiloon.

Istuduin kuin istuttavakseni jätetylle tuolille. Likistin käteni reisieni väliin. Tuolin pehmuste oli muhkurainen ja kivistä. Se kuitenkin antoi painoni alla periksi vähän, jolloin sieraimiini pelmahti vaniljaisen makea homeen tuoksu, loppuun elettyjen ja pois heitettyjen vuosien tuoksu, jolta löyhähti koko antiikkikauppa, eivät pelkästään tuoli ja verenpunainen kirja, mutta yhdistin hajun tuolin olkipehmusteisiin sekä siihen maailmaan, kokonaan toiseen maailmaan, josta silmät olivat minua katsoneet ja minut nähneet, ja ajattelin, että sen maailman tuoksu oli tämä.

Yritin taltuttaa käsieni vapinan, joka pääosin johtui jännityksestä sekä fyysisestä rasituksesta. Juoksu rautatiepengertä pitkin ja läpätunkemattoman pimeiden puistikoiden läpi, pieneskely tulipalossa romahtaneen kerrostalon raunioissa, livah-

taminen pimennetyltä kujalta toiselle ulkonaliikkumiskiellon aikaan... Ei, minua ei todellakaan ollut tarkoitettu sellaiseen. Mutta vapina lisääntyi, ei laantunut, ja nyt siihen sekoittui tuntemuksia kirjaan painettujen silmien kohtaamisesta. Kuin olisin nähnyt kuvassa paitsi oman katseeni myös katseeni tuomitsevan katseen; kuin olisin tuijottanut peiliin, ja armoon kykenemätön heijastus olisi tuijottanut takaisin.

Kosketin kirjan okaisiksi oksiksi muotoiltuja pronssiheloja, ja mielessäni välähti kuva tiukasti suljetusta häkistä. Sillä nuo piikikkäät vahvikkeet sekä lukittava salpa herättivät vaikutelman, ettei niiden tehtävänä ollut estää ei-toivottuja katseita tunkeutumasta sisälle vaan kansien taakse vangittua katsetta pääsemästä ulos. Avatessani kirjan uudelleen en rojhennut raottaa sitä silmien kohdalta, vaan kurkistin syvemmälle sen homeentuoksuihin sisuksiin. Odotin näkeväni lisää dramaattisia kuvia, mutta tavoitin pelkkää tyhjyyttä. Käyttämättä jäänyt kirja oli selvästi sidottu muistikirjaksi ja lukon tehtävä oli pitää sivuille taltioitavat salaisuudet salaisuuksina. Silmien tehtävä oli oletettavasti sama. Säikäyttää utelias salaisuuksien penkoja tiehensä.

Käänsin pientä koristeellista avainta, kunnes lukon kieli nakshti paikoilleen. Avain höltyi, ja työnsin sen taskuuni. Sitteen kokeilin kirjan painoa. Varovasti, melkeinpä pelokkaasti, kuin aikoisin sen kanssa painiin. Kirja oli paksu ja sivukoko suuri. Dumas'n seikkailukirjoja olisi saanut latoa päälletysten ja vieretysten kahdeksan kappaletta tai enemmän, kaksitoistaakaan ei välttämättä olisi ollut tarpeeksi vastaavaan paperimassaan. Tämän lisäksi painoa kasvatti vielä paperiarkkeja ja paksuja nahkakansia kasassa pitävä rauditus. Tuntui kuin olisin nostanut täysinäistä vesiämpäriä. Vaikka ajatus täysinäisen ämpärin raahaamisesta läpi saksalaisten sotilaiden vartioiman pilkkopimeän Pariisin tuntui jokseenkin mahdottomalta, uskoin suoriutuvani urakasta, mikäli pitäisin paljon taukoja eikä kannettavakseni sälytettäisi muuta.

Selkäni takaa kantautui rikkoutuvan posliiniesineen räsähdyks. Antiikkikaupan perukoilta, auki murretun oven rakosta, tulvahti raikas tuulenhenkäys, joka houkutteli minua mukaansa. Nostin kirjan syliini ja otin ensimmäisen askelen kohti vapautta, kun pimeyden keskeltä kuului sihahtus: »Helvetti! Onks sun pakko?» Se oli Léonce. Kauniskasvoinen, saksalaisia sotilaita tupakanjämien toivossa liehakoiva Léonce, joka kantoi murtorautaansa kuin johtajalle kuuluvaa valtikkaa. Posliiniesineen rikkonut luokkatoverini oli nimeltään René. Näin hänen suurikokoisen kömpelön olemuksensa pilvistä lipuneen täysikuun hohteessa. Ja kuin uhmakkaana vastauksena Léoncen ärähdykselle, näyttääkseen, että jos vain on kyllin suuri ja rohkea, mitkään hiljaisuuden keskellä sytytetyt räjähdykset eivät yllä kavereiden korvia kauemmas, René ojensi kätensä ja pudotti painavan ruskealasisen pullon äsken särkemänsä maljakon seuraksi. Uusi räsähdys oli edellistä kovempi. Sen tunsu luissaan asti. René nauroi. Léonce kirosi. »Sä otat mua aivoon!» Myös jostain antiikkikaupan varjoihin peittyvästä takaosasta kuului kolinaa, rikkoutuvan lasin helinää sekä lapsekkaan naurun tyrskähdyksiä. Léonce kokosi joukkonsa hallintaansa. »Lopettakaa, idiootit! Tulkaa auttamaan tämän kanssa.»

2

POJAT: RENÉ, AVERY sekä yksi, jonka nimen olen unohtanut, siirtyivät hyllyköiden luota myyntitiskille, jonka takana Léonce väänsi kaapin ovea lyhyellä sorkkaraudallaan. En erotanut kaupan hämärässä Léoncea, myyntipöytää enkä työkalua, mutta tapahtumien kulku oli pääteltävissä murtuvan puun vaimeista risahduksista. Hivuttauduin kirja kainalossani kohti

ovea. Samalla lukon kiinnitykset antoivat periksi ja risahdukset loppuivat rämähdykseen sekä Léoncen kysymykseen: »Mitä sä kanniskelet?»

Jähmetyin paikoilleni. Aioin inahtaa pimeyteen jotain, melkein mitä tahansa, sillä en uskonut kirjan kiinnostavan heitä vähääkään, kukaan heistä ei taatusti ollut eläessään lkenut mitään, mutta he tarvitsivat kantoapuaani murtosaaliinsa kanssa ja saattaisivat sen vuoksi yrittää estää minua saamasta kirjaa. Olin avaamaisillani suuni, kun Avery vastasi omaisuutensa puolustajan äänellä: »Miekkaa. Mä löysin sen tuolta. Turha yrittää, miekka kuuluu mulle.»

»Se on floretti», Léonce totesi.

Näin miekan kapean terän kimaltavan meitä erottavan hyllyn takana.

»Niin mikä?» Avery kysyi.

»Floretti, muttei teräväkärkinen floretti vaan harjoitusmiekka. Katso sen terää. Se on tulpattu. Jos sillä pistää, se ei mene läpi.»

»Ihan sama. Mä pidän sen silti.»

»Katsotaan myöhemmin, kuka sen pitää», Léonce sanoi korostetun väsyneellä äänellä. »Niin kuin sovittiin, saalis on yhteinen. Mitä luulette, saataisko me tämä auki tässä? Vähän raskas, jos pitää ottaa mukaan.»

Léonce kolautti pöydälle jotain. Ehkä murretusta kaapista löytyneen kassalippaan, jota olisi kannattanut ravistella kuulakseen, oliko sen sisällä killinkiäkään.

Pojat eivät olleet kiinnostuneet minusta. Tuntui kuin he olisivat unohtaneet läsnäoloni samoin kuin ympäristön sekä tulenaran tilanteensakin, sillä niin äänekkäästi he kinastelivat keskenään. Niinpä jatkoin hivuttautumistani kohti takaovea.

»Ei onnistu ilman avainta», joku heistä sanoi. »Näkyykö selaista jossain? Jos ei näy, lipas pitää viedä isäukon varastolle. Moukarilla tuon jysäyttää auki äkkiä.»

Puhuja oli uusista tuttavistani se, jonka nimeä en saa palautttaa mieleeni. En muista pojan nimeä, mutta muistan häivähdyksen hänen kasvoistaan. Hänellä oli musta sänki ja ohuet viikset. Varmaan hän oli meitä muita vanhempi. Olen jokseenkin varma, että tapasin mustaviiksisen pojan ensimmäisen ja ainoan kerran tuona yönä, jolloin murtauduimme antiikkiliikkeeseen ja sain omakseni Enkelin kirjan.

Olin omaksunut äidiltäni kiusallisen tavan, jota vastaan minun oli miltei mahdotonta tapella. Tuntiessani ahdistuksen tai ärtymyksen kasvavan sisälläni aloin hyräillä. Myös hyräilemäni laulut olivat peräisin äidiltä, ja jo muutaman vuoden ajan melankoliani sävel oli ollut Édith Piafin tunnetuksi tekemä Mon légionnaire. Minun oli purtava huuliani pysyäkseen hiljaa, kun hiivin kirja kainalossani kohti takaovea.

Olin päässyt vain muutaman metrin päähän ovesta astuessani lattialle sirottuneisiin posliininsiruihin. Tallasin sirpaleisiin kuin miinakenttään: useita eritasoisia räjähdyksiä pingotuneissa tärykalvoissani, ja Léoncen silmänvalkuaiset välähtivät Averyn miekkakäden takaa floretin viuhuesssa ilmassa. Rinnassani muljahti. Olin tarkastelevinani hyllyjä. Kas tältä näyttää Lucien Demeny, kun hän yrittää löytää romun joukosta jotain pöllittäväksi kelpaavaa.

*Il avait de grands yeux très clairs
Où parfois passaient des éclairs –
Mon légionnaire...*

Mukaan painostetun lukutoukan touhut eivät kuitenkaan kiinnostaneet kassalippaaseen keskittynyttä Léoncea yhtä vilkaisua enempää. Jonkin tylsän kirjan se on itselleen napanut. Niinpä tietysti, mutta mitäpä siitä, kunhan pitää turpansa kiinni ja pysyy poissa jaloista. Léonce käänsi katseensa. Avery oli keskittynyt miekkailuun, eikä edes vilkaissut. Pisto

pimeään, toinen hämääjän. Renéstä näin vain leveään selän, ja viiksekäs poika oli kyyristynyt tutkimaan kassalippaan lukkoa. Jatkoin matkaa, ja posliininsirut rouskuivat kenkieni puupohjien alla.

Ulkona tavoitin tuulen, joka kutitteli niskavillojani melkein kuin olisin vapautunut jostain, vaikka hyvin tiesin, ettei todelliseen vapautumiseen riittäisi edes pakomatka puolen kaupungin halki ja ikkunan kautta omaan vuoteeseeni kipuaaminen, sillä sen jälkeen minun olisi kohdattava rikospaikalle hylkäämäni pojat koulussa.

Kohtaus pyöri filmikelan lailla mielessäni paetessani kohti palaneen kerrostalon aavemaisia raunioita. Minne sä katosit? he kysyisivät jalkoihinsa syljeskellessään. Pikku pelkuri, he sanoisivat, ja heidän äänensä olisi paitsi uhkaava myös voitonriemuinen, koska eiväthän he olleet luikkineet karkuun kuin vääränlaisen tuoksun haistanut rotta. Sanoja seuraisivat terävien kynärpäiden töytäisyt seinää vasten ahdistetun kylkiin sekä varoittavat läimäykset kasvoihin.

Mutta todellisuudessa he eivät olleet halunneet minua mukaansa alun alkaenkaan. Léonce oli päättänyt tehdä minusta osallisen, koska olin sattunut seisomaan väärällä hetkellä väärässä paikassa, ja hän oli kuvitellut minun kuunnelleen heidän puheitaan. Léonce oli napannut minua kurkusta ja sanonut: »Demeny, sä kuuntelit salaa, sä vakoilit. Niinpä sä lähdet ensi yönä messiin.»

En kunnolla ymmärtänyt, mistä hän puhui, sillä en todellakaan ollut kuunnellut. Mutta yllättäen ajatus heidän seuraansa liittymisestä ei kuulostanut ollenkaan huonolta nenäni alla heristetyistä, tupakalta haisevista rystysistä huolimatta. En pitänyt Léoncesta eikä Léonce pitänyt minusta, mutta viime päivinä olin hyräillyt Mon légionnairea enemmän kuin milloinkaan, ja hyräilyyn johtanut syy... Ymmärsin, että siltä pelastautuakseni tarvitsin melkeinpä mitä tahansa uutta aja-

teltavaa. Vaikkapa sitten Léoncen ja hänen suunnitelmansa. Niinpä otin vastaan ohjeet siitä, minne minun pitäisi tulla ja miten siellä olla. Tuli olla suu supussa ja tehdä just niin kuin käsketään. Se kuulosti hyvältä. Ja vielä paremmaksi jupakka muuttuisi, jos sattuisimme jäämään kiinni. Koska silloin minua rangaistaisiin antiikkikauppaan murtautumisesta, vaikka todellisuudessa ottaisin rangaistuksen vastaan jostain, mitä en koskaan voisi kenellekään tunnustaa.

3

LOJUIN VUOTEESSANI JA HENGITIN pimeyteen. Käsivarsiin, hartioihin ja sääriluihin sattui jo nyt, huomina ei antaisi armoa. Olin kantanut taakkaani vuoroin oikeassa, vuoroin vasemmassa kainalossa, välillä siirtänyt sen olkapäälleni ja välillä syliini, mutta jokainen kantotapa oli tuntunut siedettävältä vain muutaman minuutin, kunnes oli ollut pakko vaihtaa seuraavaan. Olin säikkynyt lähestyviä askeleita kerrostalon ovisyvennykseen, piiloutunut virtsanhajuihin pimeyteen ja huohottanut siellä, tasannut vihlovaa hengitystäni ja maistellut keuhkojeni verenmakua vielä puolisen tuntia myöhemmin, kun oli jo tullut hiljaista. Askeleet olivat lähestyneet ja loitonneet, enkä umpiväsyneenä ollut hahmottanut, mistä suunnasta ne olivat tulleet ja minne menneet, mutta ainakaan en ollut törmännyt saksalaisiin, eikä poikajoukkio ollut saavuttanut minua. Ja nyt kun vihdoin makasin vuoteessani ja olisin voinut rauhoittua ja nukkua, jouduin toteamaan, että eihän tulikaan sammu ennen kuin hiillos on kytenyt loppuun.

Kirjan selkämys erottui siihen, missä makasin. Se kohosi pöydältäni kuin tuomiokirkon portaista irrotettu askelma. Marlene Dietrich katsoi minua kirjan yläpuolelta. James

Stewart tuijotti viritetty revolveri kädessään myrskypilviin. Taivas Pariisiin yllä oli jo vaalentunut ja verhonraosta tihkui valoa, joten pystyin erottamaan heidän katseittensa suunnan sekä elokuvajulisteen otsakkeen: *Destry Rides Again*. Olin nähnyt tuon vauhdikkaan lännenelokuvan isäni seurassa neljä vuotta sitten, kun olin ollut kymmenen. Jo silloin olin pitänyt Dietrichin flirttailevasta katseesta enemmän kuin sanoja tuhlailevasta ja ruutia säästelevästä James Stewartista. Vielä samana kesänä olin huomannut elokuvan julisteen Seinen rantakadun kirjanmyyntikojussa ja olin pyytänyt sitä äidiltä, luvannut pyhästi tehdä painokuvan edestä jotain, jotain mitä enää en muistanut, mutta varmaan jotain kotitöihin liittyvää, enkä muistanut sitäkään, oliko lupaus tullut täytettyä, mutta luultavasti oli, koska olin aina pyrkinyt miellyttämään äitiäni.

Tuijotin julistetta.

Äkkiä näytti siltä kuin Marlene Dietrich olisi iskenyt minulle silmää.

Heräsin ulko-oven kolahdukseen.

Kun ovi päästettiin jysähtämään karmeihinsa tavalla, jolla minua oli ehdottomasti kielletty ovia paukuttamasta, jysäystä oli pidettävä merkinä siitä, että isä oli lähtenyt *L'Espoirinsa* toimitukseen joitain minuutteja myöhässä, mikä puolestaan tarkoitti sitä, että minun olisi kuulunut olla pystyssä vähintään puoli tuntia sitten ehtiäkseni kouluun. Oletettavasti minua oli käyty herättelemässä. Äiti tai isä, luultavimmin aamiaisen pöytään laittanut äiti oli raottanut ovea ja kehottanut minua nousemaan ja pukeutumaan – *pikaisesti nyt, ettekö te herännyt meidän ääniimme* – ja olin ynähtänyt jotain ja liikahdannut sen oloisesti kuin olisin käväissyt hereillä, mutta olin liikkunut ja ynähdellyt unissani. Unessa, jossa olin noussut kivisiä portaita ja aina ylös päästyäni huomannut seisovani jälleen alhaalla ja joutuvani aloittamaan kiipeämisen alusta.

Silmäni rävähtivät auki.

Portaat. Kirja.

Porrasaskelman mieleen tuova kirja oli unohtunut pöydälle, eikä ollut taatusti jäänyt huomaamatta huoneeseeni kurkistaneelta äidiltä.

Yritin päästä pystyyn, mutta kivistävät lihakset eivät sallineet niin radikaalia liikettä. Onnistuin vyörähtämään peiton alta lattialle, josta selviydyin pöydän luo nelinkontin, ja sitten kaappasin kirjan syliini ja raahauduin takaisin vuoteelle. Työnsin kirjan sängyn alle niin syvälle kuin ylsin. Kiipesin patjalle ja vedin peiton korviin. Suljin silmät. Makasin liikahtamatta verhojen läpi tunkevassa auringonvalossa ja odotin äitiä.

En ollut aikeissa lähteä kouluun. Minun ei tarvinnut teeskennellä sairasta; minä olin sairas. Olkoonkin, että sairaus oli joiltain osin minun itseni aiheuttama. Siitä huolimatta en ollut pyytänyt sitä osakseni.

En tarkoita sairaudella särkeviä lihaksiani tai sydämeni läpätystä, jotka olin ansainnut raahaamalla kirjan halki Pariisin aamuyön. Tarkoitan salaisuutta, jota Marlene Dietrich vartioi. Katselin häntä kirkkaassa päivänvalossa. Röyhelöinen punainen hame, hameen alta työntyvät silkisukkiin puettut sääret, saluunaulajattaren kultaisilla kutreilla istuva leveälierinen Stetson, paljaat olkapäät, kyynärpäihin yltävät mustat hansikkaat. Kuin äitini työasu, johon pukeutuneena olin nähnyt hänet kabareen lavalla. Mutta ennen kaikkea Marlenen vihjaava katse. Tapa, jolla hän minua katsoi. Hän sanoi... hänen voimakkaasti ehostetut silmänsä sanoivat: *Me tiedämme molemmat. Tämä asia ei ole katoamassa väliltämme minnekään. Kuten huomaaatte, typerille öisille retkille karkaaminen ei hyödytä teitä yhtään.*

»ELÄVÄN IHMISEN
EROTTA KUOLLEESTA
KATSE.»

www.wsoy.fi

84.2

ISBN 978-951-0-52048-2